

ВПЛИВ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА ГРОМАДЯНСЬКУ СВІДОМІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлюється роль мультиплікаційних фільмів у процесі формування громадянської свідомості молодших школярів. Аналізуються проблеми, що породжені неоднозначним, суперечливим характером сучасної мультиплікації. Пропонуються концепція і основні складники методичних дій, спрямовані на розвиток громадянських почуттів, культури в свідомості дітей.

The article outlines the role of cartoons in the process of formation of civil consciousness of junior schoolchildren. The article analyses the problems which is the result of different, discrepant description of contemporary art animated cartoon. The article proposes the conception and the main components of methodical actions, directed to the development of civil senses, culture in the consciousness of junior schoolchildren.

Постановка проблеми. Сучасна перебудова українського суспільства вимагає формування у молодого покоління не тільки суто ділових якостей, але й громадянської свідомості та активності. Наукові дослідження у сфері мистецтва доводять, що на формування громадянських ідеалів дітей суттєво впливають засоби кінематографу. Кінематограф завжди чутливо реагував на зміни в цінностях і свідомості людства. Саме тому є підстави стверджувати, що анімаційне кіно, до якого належать мультиплікаційні фільми, також ретранслює найновіші зміни, тенденції в культурі, мові, поведінці людей.

Катастрофічне забруднення українського телепростору закордонною відеопродукцією день у день робить свою недобру справу, знищуючи у свідомості маленьких українців почуття приналежності до своєї нації, загальнолюдські пріоритети, викоринюючи ті зерна гуманності, які ще з давніх-давен заклали в наші серця славетні прадіди. Тому сьогодні актуальним є питання вивчення, прогнозування та корекції наслідків впливових дій мультфільмів та їх героїв на громадянську свідомість молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дбаючи про підвищення ефективності процесу виховання молодших школярів, чимало вітчизняних науковців (І.Бех, Н.Бібік, І.Зязюн, М.Красовицький, В.Кремень, О.Киричук, Н.Косарева, В.Кузь, В.Оржехівський, А.Розенберг, О.Сухомлинська, К.Чорна) розглядали різні його аспекти та напрями. Особливу увагу вони звертали на громадянське виховання, яке повинно забезпечити формування громадянської свідомості дитини, розвиток у неї відповідних почуттів і переконань, а також вироблення звичок поведінки, що базуються на повазі до національної історії, культури, мови, традицій; прагнення до справедливості, чесності, відповідальності; патріотизму, любові до України.

Суттєве значення в ході формування громадянської свідомості дітей вчені надають засобам мас-медіа, у структурі яких провідну роль відіграє телебачення. Серед розмаїття телевізійної продукції варто виділити мультиплікаційні фільми. Проблема впливу мультиплікаційного кіно на психологію і свідомість молодших школярів іще достатньо не досліджена.

Мета статті – проаналізувати вплив анімаційного кіно на формування громадянської свідомості молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Анімаційне кіно є особливо дієвим засобом впливу на молодшого школяра, бо немає дітей, які б не любили мультфільми та не дивились їх практично щодня. Психологічна структура дитини, її ціннісна орієнтація, когнітивні процеси перебувають у стадії формування і є надзвичайно чутливими до зовнішніх впливів. Мультиплікаційні фільми дуже подобаються дітям завдяки легкості сприйняття, яскравості, розважально-веселому характеру, чіткості характерних рис улюблених героїв. Саме через

них, нарівні з вихованням, дитиною можуть засвоюватися базові шаблони поведінки у соціальних відносинах, основні цінності людства (добро, милосердя, справедливість, любов тощо), формуватися провідні риси громадянської свідомості, патріотичні почуття, що згодом матимуть вирішальний вплив на все подальше життя дорослої особистості.

Якщо пригадати вітчизняні мультфільми або діснеївські повнометражні стрічки ХХ століття (наприклад “Король Лев”, “Бембі”, “Красуня і Чудовисько”, “Мулан” та інші “ери докомп’ютерної мультиплікації”), то вони несли потужний заряд добра, людяності, співчуття, любові, взаємодопомоги та взаємоповаги, мужності та честі – все те, що дійсно є загальнолюдськими цінностями.

Нинішнє анімаційне кіно для дітей нерідко справляє двоїсте враження. З одного боку, сучасні мультфільми спираються на новітні комп’ютерні досягнення. В них зустрічаємо чимало оригінальних, дотепних ситуацій і колізій. З другого боку, мультфільми помежів’я ХХ-ХХІ століть, як і переважна більшість кінематографічної продукції цього періоду, пропонують жорсткі лінії сюжету та експансивну стилістику. Сучасні мультфільми зазвичай тримаються на виявах агресивності. Так, мультсеріали на кшталт “Мікі-Маус”, “Том і Джеррі”, “Качині історії”, “Черепашки-ніндзя” не мають відчутного виховного навантаження, оскільки в них “біль та бійку перетворили на основний елемент комедії, прибравши при цьому кров, надавши кумедність травмі та ліквідувавши можливість смерті – тобто, знищивши реалістичність наслідків показуваних дій” [1].

Змінюється і мова мультиплікаційного кіно для дітей. Вона втрачає поетичність, ліричність, джерельну чистоту, що були властиві вітчизняній художній мультиплікації 1960-80 років і орієнтується на занижену лексику, яка активно представлена в сучасному кінематографі.

Усе це необхідно враховувати у процесі розгляду проблеми впливу сучасного мультиплікаційного кіно на свідомість і поведінку дітей. Безперечно, вплив такої мультиплікації теж є неоднозначним. Нинішніх молодших школярів приваблюють динамічність, емоційна насиченість, подієва яскравість, певна феєричність та екзотичність сюжетів, локальних ситуацій, дійових осіб, що цілком узгоджується з ментальністю сучасної доби. Водночас вектор поведінки і свідомості такого анімаційного кіно спрямований на формування психології молодших школярів, уявлення про те, що конфліктність, брутальність, агресивність, і навіть жорстокість можуть бути етичною нормою. Це може призвести до вироблення негуманістичних, а то й антигуманістичних переконань у тому, що сучасна особистість може бути носієм болю, жорстокості, зла, і в цьому полягає покликання сучасної людини.

У 1928 році У.Шорт (директор Національного центру вивчення кіно у США) займався проблемою впливу кінематографа на дитячу психіку. Він створив авторитетну дослідницьку групу з 19 психологів, педагогів і соціологів, котра протягом чотирьох років (1929-1933) проводила систематичне дослідження. Результатом цієї роботи став висновок: на поведінку та ціннісні орієнтації дітей анімація з елементами насильства здійснює негативний вплив. З цією точкою зору частково не погоджувалась незначна кількість учених цього проекту (Г.Блумер, П.Хаузер), переконаних у тому, що демонстрація злочинності та насильства особливо відчутна тільки в тому середовищі, де послаблений вплив інститутів сім’ї, школи, церкви та сусідства.

У 1955-1956 роках ученим Х.Хіммельвейтом в 5-ти великих містах Англії було проведено чергове дослідження з даної теми, яке не виявило ніяких негативних наслідків впливу анімації із стилістикою насильства на поведінку дітей. До аналогічних висновків дійшли вчені США та Канади (У.Шрем, Дж.Лайл, Е.Паркер) в 1958-1960 роках. Згідно результатів їхньої дослідницької роботи встановлено: якщо у дитини не спостерігається схильність до агресії, якщо її люблять та поважають в сім’ї, школі, громаді, то імітація нею насильства, побаченого на екрані, практично виключена.

Нова активність у дослідженні впливу екранного насильства виникла у 70-ті роки ХХ століття. На той час США захопила хвиля правопорушень та різноманітного криміналу. У

1968 році було створено Національну комісію з вивчення причин насильства та його попередження, яка дійшла висновку, що перегляд фільмів з елементами насильства збільшує вірогідність агресивної поведінки. У 1969 році при Міністерстві охорони здоров'я США було створено Науково-консультативний комітет з метою більш детального аналізу впливу демонстрації насильства на суспільство. Висновок комісії шокував Америку: фактом став безпосередній зв'язок між насильством на екрані та насильством у житті, і компанії, що демонструють інформацію з елементами насильства, несуть відповідальність за асоціальні дії своїх глядачів, а особливо дітей. У 1977 році трьома телекомпаніями США (ABS, NBS, CBS) було пред'явлено обвинувачення в "інтоксикації" через сцени насильства 15-річного мешканця Маямі, який убив 83-річну сусідку. Суд виніс рішення на користь телебачення. Хоча висновки комітету не вплинули на рішення суду, проте суспільний резонанс був сильний. І вже у 1980 році другий Науково-консультативний комітет, який проаналізував сотні досліджень констатував, що насильство на екрані призводить до насильства у реальному житті [2].

Наш аналіз мультиплікаційного кіно кінця ХХ – початку ХХІ століть свідчить також про те, що анімація не порушує таких важливих для суспільства (в тому числі для дитячої свідомості) проблем, як формування громадянської культури і почуттів, не спрямована на те, щоб асоціювати дитячу індивідуальність в коло соціумних питань, інтересів, суспільно-корисної діяльності.

З появою ж комп'ютерної анімації, а також мультиплікації у стилі "Гей, Арнольд!", "Невгамовні", "Південний парк", "Джиммі-нейтрон", "Трансформери", "Черепашки-ніндзя", "Сімпсони", "Дак Доджерс", "Оггі та Кукарача", "Сандокан – тигр Малайзії", "Монстри" відбувається багатовимірне руйнування цінностей, викривлення уявлень про взаємовідносини між людьми і навіть спостерігається втрата людського й образу людини. Систематичне пропонування з телеекранів різних моделей монстрів спроможне спотворювати ідеали краси і гармонії в людині ще з дитячого віку.

На думку дослідника К.Гринька, на сучасній стадії розвитку мас-медіа за активної участі засобів телебачення (репортажів та новин, кіно та мультфільмів, розважальних телепередач) відбувається цілеспрямований негативний вплив на ще несформовану психіку дитини, зміна функціонування її когнітивних процесів, вбудова асоціальних моделей поведінки, прищеплення елементів чужого менталітету [1].

Перегляд таких мультфільмів свідчить про те, що в них відсутня проблематика, пов'язана з громадянським вихованням, з підготовкою дитини до участі у життєдіяльності громадянського суспільства. Вони носять переважно-інтригуючий характер і не передбачають включення дітей у розв'язання різноманітних аспектів, пов'язаних з становленням, функціонуванням громадянського суспільства. Інакше кажучи, цінності сучасної мультиплікації для дітей нерідко не відповідають запитам, потребам і викликам сьогоднішньої школи, яка покликана насамперед озброїти учнів знаннями та вміннями, необхідними для виховання активних громадян, здатних жити у світі, який постійно змінюється й ускладнюється. Оволодіння знаннями і вміннями відбувається в ході різноманітної учнівської діяльності. Перегляд анімаційного кіно на даному етапі розвитку суспільства став одним із видів діяльності молодших школярів, який займає більшість їх вільного часу [3].

Останні дослідження доводять, що у віці від 6 до 18 років середньостатистична дитина проводить перед телевізором два з половиною безперервних роки (на 45% більше часу, ніж вона проводить у школі). Протягом тижня в середньому дитина проводить перед телеекраном майже 26 годин [3; 5].

Важливо також відзначити ту обставину, що серед мультфільмів, які демонструються на провідних українських каналах ("ІСТV", "Новий", "ІНТЕР", "1+1" тощо), час від часу реактуалізуються вітчизняні мультфільми 1960 – 80 років ("Ну, постривай!", "Як козаки в футбол грали", "Жив-був пес", "Бременські музиканти", "Пригоди Незнайки"), але в більшості переважають мультиплікаційні стрічки США та Західної Європи.

Зміст і концепції телепередач, які дивляться діти, далеко не завжди відповідають потребам процесу формування гармонійної особистості. Тому на думку американських учених, перед учителями стоїть важке завдання: змагатися з “телевізійним магнітом” [3:76].

Ці вчені пропонують конкретні практичні методи використання популярних телепередач (у тому числі й мультфільмів), для вдосконалення і поліпшення навчально-виховного процесу. Вони виділили сім груп основних умінь і навичок, яких мають набути учні в процесі перегляду телепередач: сприймати і використовувати пізнавальну та іншу інформацію, отриману з телепередач; вчитися оцінювати зображену у телепередачах ситуацію; вміти прийняти рішення; виробити судження; навчитися спілкуватися, співпрацювати з іншими для досягнення спільної мети; навчитися захищати та поширювати власні інтереси і цінності [5].

Варто усвідомлювати, що анімаційне кіно без участі інших соціокультурних чинників не спроможне сформуванню перелічених умінь і навичок, а лише може допомогти це робити. Тут потрібні час і терпіння. З іншого боку, мета анімації – розважати, постійно підтримувати глядацький інтерес і увагу різними засобами (візуальними, емоційними і слуховими), що нерідко уповільнює розвиток цих умінь і навичок. Унаслідок дитина не може оволодіти будь-якими із наведених вище вмінь і навичок, пасивно сидячи перед екраном і реагуючи тільки на візуальні та звукові образи, які постійно змінюються.

Усвідомлюючи негативний вплив анімаційного кіно на формування у особистості громадянської свідомості, вчителі початкових класів обирають різні методи і форми боротьби з цим згубним явищем. Насамперед, це бесіди зі школярами та їх батьками, спрямовані на забезпечення контролю за якістю і кількістю доступного ефірного часу; втілення в практику роботи заходів, у процесі яких відбувається перегляд дітьми певних мультфільмів та їх аналіз.

Учителям треба пам'ятати, що перегляд мультиплікації є захоплюючим заняттям для школярів. Тому конструктивним кроком стала б організація такої діяльності, що була б пов'язана з інтересом до анімації і сприяла формуванню рис громадянина. З цією метою варто залучати дітей до ознайомлення з громадською думкою про культуру мультиплікаційних стрічок, розвивати в них умінь і навички вираження власної точки зору, вчити їх створювати усні журнали, проводити дискусії з ситуацій, представлених у мультфільмах, диспути “Як би вів себе ти на місці героя?”, вчити створювати власні мальовані мультфільми, в яких би висвітлювалось минуле українського народу, звичаї, традиції, обряди тощо.

Досліджуючи проблему впливу телеіндустрії на дітей, спробуємо зробити компаративний аналіз класичних вітчизняних та сучасних американських мультфільмів. Для цього скористаємося інтерпретаціями й оцінками характеристиками, висловленими в інтернет-просторі Наташею Туполенко (<http://h.ua/story/27525/>):

- “Ну, постривай!” – добрі кумедні образи героїв Вовка та Зайця за допомогою прийомів гумору та сатири наглядно показують дітям, що буває з тими, хто намагається заподіяти шкоди іншому. І хоча цей мультфільм має переважно розважальний характер, все ж дидактичні елементи чітко простежуються майже в кожній серії. Розглянемо, наприклад, епізод, коли Вовк на новорічному вечорі хотів схопити Зайця й тим самим зруйнувати дітям свято. Усі зусилля негативного персонажа виявилися марними – він був осоромлений перед глядацькою аудиторією й ні з чим пішов додому.
- На противагу цьому творінню майстрів телебачення протиставимо славнозвісний американський мультфільм “Том та Джеррі”. Тут головними дійовими особами є кіт Том та мишеня Джеррі. За великим рахунком, ідея цього мультфільму майже ідентична тій, яка властива мультсеріалу “Ну, постривай!”, але автори увели в мультфільм чимало серій, що можна віднести до жорстоких.
- “Кіт Леопольд” – мультсеріал, де на тлі жорстокого ставлення мишей до kota з гумором і душевною пластичністю проводиться ідея мирного співіснування. А

гасло кота Леопольда “Хлоп’ята, давайте жити дружно!” стало крилатим виразом. У цьому мультфільмі є вияви чорного гумору, але вони настільки легкі та невимушені, що ця стрічка прийшлася до смаку дітям різних вікових категорій, і, що найголовніше, стала вираженням одвічних гуманістичних цінностей.

- “Оггі та Кукараччі” – сучасний американський мультфільм, який дуже схожий на “Кота Леопольда” за своїм задумом: розбишаки таргани не дають спокою коту. Все б нічого, але є одне “але”: незвичне зображення персонажів та підвищена жорстокість роблять мультфільм протипоказаним для дітей молодшого шкільного віку, оскільки поведінка персонажів цієї стрічки може викликати розлади дитячої нервової системи.
- “Життя в Простоквашино” – мультфільм, де сюжет розвивається навколо звичайної московської родини. Автори цього проекту не випадково вводять у сюжет стрічки образи тварин, що надає цьому анімаційному фільму якостей твору, де не лише зображуються міжродинні стосунки і соціальні відносини в цілому, але й докладно розглядається проблема “батьків та дітей”.
- Чи не одним із найпопулярніших сучасних мультфільмів, що відображає життя звичайної американської родини, є “Сімпсоні”. Ось уже понад 20 років діти та дорослі майже всього світу спостерігають за чудернацькою сімейкою Сімпсонів. Вона складається з голови сімейства Гомера, який ненавидить працювати і просто обожає сидіти перед телевізором з пляшкою пива “Шур”, його дружини Мардж (уособлює в собі образ звичайної домогосподарки, чудової матері), а також дітей: Барта, Лізи та Меггі. За період показу мультсеріалу чимало критиків висловили свої “за” та “проти” щодо цього анімаційного проекту. Чи не в один голос вони стверджували, що мультфільм погано впливає на дітей, дезорієнтуючи їх свідомість, руйнуючи моральні засади, які вони вже мають, і заважають формуватися новим. Справді, частково можна погодитися з негативним аспектом “Сімпсонів”, але не треба відкидати ті моменти, які цілком відповідають позитивним. Якщо заглибитися в сюжет та зробити певні психологічні спостереження, можна легко помітити повчальність цього мультсеріалу. Адже тонка іронія зображення актуальних нині проблем показує глядачам причини та наслідки виникнення тієї чи іншої ситуації. Це говорить про багатоплановість проекту, але також дає підстави наголошувати на тому, що мультфільм створений не для дітей дошкільного та шкільного віків, а для аудиторії, якій за 18. Не зайве додати, що в Україні цей серіал демонструється музичним каналом “М1” з українським перекладом. Наразі українською озвучено серії набагато вперед.
- Звісно, порівнювати “Життя в Простоквашино” та “Сімпсонів” на перший погляд безглуздо, оскільки американська та радянська ментальність суттєво відрізнялися. Проте не можна не помітити, що ці два серіали покликані показати життя всередині суспільств (якщо брати конкретніше – родини), наголосити на його проблемних зонах, створити ґрунт для роздумів над вчинками людей [4].

Проведене нами дослідження показало, що сучасна українська анімація на телеканалах практично відсутня. А якщо інколи і демонструється, то майже не представлена мультиплікацією останніх років. Український кінематограф та анімація нині переважно не працюють на дитячу аудиторію. І це варто вважати не тільки культурною та розвивальною, але й виховною проблемою.

Сутність нашого підходу до проблеми впливу сучасної мультиплікації на молодших школярів полягає в тому, що необхідно з допомогою художніх образів анімації формувати життєву позицію і думки дитини, її цінності й форми поведінки, готувати її до життєдіяльності в громадянському суспільстві.

Мультиплікаційні фільми мають збагатити сімейне життя дитини та зблизити членів її родини, сприяти їхній солідарності з іншими сім’ями та громадами, з суспільством у цілому, створити можливості для підвищення рівня знань кожного члена родини, сприяти

моральному, патріотичному та інтелектуальному розвитку особистості. Від цього певною мірою залежить і майбутнє соціуму, макросуспільства в якому ми живемо.

Висновки. Оскільки анімаційне кіно є невід’ємним складником повсякденного життя кожної дитини, то зусилля вчителів початкових класів, батьків, школи, громади мають бути спрямовані на пошук шляхів нейтралізації негативного впливу мультиплікації. У зв’язку з цим педагоги повинні використовувати різні форми, методи, прийоми роботи з батьками; залучати дітей до компаративного аналізу вітчизняних та іноземних мультфільмів; спрямовувати роботу на використання мас-медіа як інструменту педагогічного впливу на учнів у процесі формування їх громадянської свідомості. Ця проблема є дуже багатогранна і потребує подальших досліджень за такими напрямками: використання мультиплікаційного ряду під час уроків та позаурочній діяльності в початковій школі; класифікування мультиплікаційних фільмів за їх впливом на дитячу особистість; вивчення емоційно-ціннісної реакції молодших школярів на різні концепції мультиплікаційного кіно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гринько К. Інформаційно-психологічна агресія як різновид інформаційно-психологічного впливу. Аналіз форм і засобів здійснення у інфопросторі України та стратегії протидії. – Режим доступу до журн.: <http://pinchukfund.org/storage/students/works/2008/271.doc>.
2. Салюк Д., Черезова І. Вплив екранного насильства на формування агресивної поведінки підлітків // Збірник наукових праць студентів Бердянського державного педагогічного університету (частина II). – Бердянськ: БДПУ, 2005. – 163 с. – Режим доступу до журн.: http://www.bdpu.org/scientific_published/Students_publications2/01.
3. Слюсаренко Н., Мороз Н. Телебачення як засіб формування моральної особистості // Молодь і ринок. – 2005. – № 3 (13). – С.74-78.
4. Туполенко Н. Все починається з телевізора, або як вберегти дитину від мультиків // Інтернет-видання “ХайВей”. – Режим доступу до журн.: <http://h.ua/story/27525/>.
5. “Meeting the Standards. Social Studies Readings for K-6 Educators” edited by Mary E. Haas and Margaret A. Laughlin.

УДК 37.035

Н.М. Степанова

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ “ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА СТАРШОКЛАСНИКА”

У статті на засадах демократичних цінностей аналізується сутність поняття „політична культура старшокласника” як члена громадянського суспільства української держави.

The article analyzes the essence of political culture of senior pupils as members of the civic Ukrainian society on the basis of democratic priorities.

Постановка проблеми. Демократичні процеси українського державотворення посилюють увагу суспільства до політики, її форм, методів і засобів реалізації, сприяють більш активному включенню громадян у політичний процес. Пріоритетною ознакою громадянського суспільства є реальна участь громадян у управлінському процесі та контролі за діяльністю органів державної влади. Демократичність політичного режиму в державі значною мірою визначається саме станом політичної культури її громадян.

Отже, процес становлення і розвитку України як правової держави з демократичними цінностями й стабільним суспільним життям актуалізує проблему формування політичної культури як українського суспільства в цілому, так і кожного громадянина зокрема.

Школа як осередок освіти і виховання має сприяти розвитку демократичної політичної культури, формуванню громадянської компетентності, політико-правових знань, політичних умінь, гідності та відповідальності молодого покоління, усвідомленню й